

PERSPEKTIVER PÅ PELSDYRNÆRINGEN I DAGENS OG FRAMTIDENS NORGE

Av Ivar Hovland og Leif Jarle Asheim

1. INNLEIING

2. STRUKTUR OG OMFANG AV PELSDYRNÆRINGA

2.1 Regional utbreiing av pelsdyrnæringa

2.2 Driftsformer og eigedomstilhøve

2.3 Avdrått, tal kvalpar per tisper

2.4 Arbeidsforbruket i primærproduksjonen av pelsdyrskinn

2.5 Økonomisk verdi av pelsskinnproduksjonen

3. PELSDYRFÔR

3.1 Fôrkjøkken og omsetjing i pelsdyrfôrindustrien

3.2 Forbruk av avfall frå fiskeri og slakteri som fôr til mink og rev

3.3 Fôrpriser for pelsdyrfôr

3.4 Alternativ bruk av slakte- og fiskeavfall til pelsdyrfôr

3.5 Arbeidsforbruket med produksjon av pelsdyrfôr

4. ØKONOMI OG TILSKOT I PELSDYRNÆRINGA

4.1 Rekneskapsresultat frå bruk med mink

4.2 Avløysartilskot til pelsdyr

4.3 Refusjon av kraftfôrkostnader og frakttilskot til pelsdyrfôr

4.4 Investeringsstøtte

4.5 Utjamning av skinnprisar

5. SAMLA SYSSELSETJING, VERDISKAPING OG ERSTATNING

5.1 Samla sysselsetjing

5.2 Samla verdiskaping

5.3 Samla tap ved forbod mot pelsdyroppdrett

5.4 Diskusjon av framgangsmåte og erstatning ved forbud mot pelsdyrhald

5.5 Avsluttande kommentarar

6. VURDERING AV ALTERNATIVE PRODUKSJONAR

6.1 Drøvtyggande husdyr

6.2 Etablering av svin eller kyllingproduksjon

6.3 Investerings eller anna støtte til alternative produksjonar innaford jordbruk

6.4. Omlegging til anna husdyrproduksjon - samanfattende synspunkt

7. SAMANDRAG OG KONKLUSJONER

PERSPEKTIV PÅ PELTSYRNÆRINGA I DAGENS OG FRAMTIDENS NORGE

Av Ivar Hovland og Leif Jarle Asheim

1. INNLEIING

Av Stortingsmelding nr 9 (2011-2012) «Landbruks og matpolitikken» (Landbruksdepartementet, 2011) framgår at Regjeringa vil foreta ein gjennomgang av pelsdyrnæringa og kome tilbake til Stortinget med orientering om saka. Landbruksdepartementet vil difor lage eit samla oversyn over næringa her i landet for denne orienteringa og har difor bedt NILF om å framskaffe ei samla oversikt med ulike data for pelsdyrnæringa i Norge. Bakgrunnen for gjennomgangen er at dei ulike partia på Stortinget har til dels svært ulike oppfatningar om pelsdyrnæringa sin plass i dagens og framtidens Norge. Enkelte parti har alt landsmøtevedtak på å avvikle næringa, andre kan få det. Oversikta blir då eit grunnlag for å vurdere konsekvensane av eit slikt vedtak.

Oversikta må ha eit heilheitleg perspektiv og studere næringa på aggregert nivå. Ein må sjå på skilnader i betydning av pelsdyrnæringa i ulike fylke regionar etter t.d. BA-sentralitet og vilkår for alternativ sysselsetjing. Verdiskapinga og sysselsetjing kan vere utgangspunkt for rekne ut samla kompensasjon for eventuell nedlegging. Men sysselsetting må t.d. ikkje berre gjelde oppdrett av pelsdyr men og omfatte nærliggande eller tilknytta næringar som produksjon av pelsdyrfôr, veterinærmedisin, pelsdyravl, forsikring og øvrig verksemd i Norges Pelsdyrslag. Vidare er det spørsmål om alternative næringar som eventuelt kan erstatte pelsdyrnæringa, særleg landbruk fordi mange pelsdyrgardar drives i kombinasjon med landbruk. Ledige arealressurser på pelsdyrgardsbruk blir då viktig. I tillegg er det spørsmål om begrensingar i alternative driftsformer t.d. pga rovdyr-område. Men mange pelsdyrfarmar drives på eigne særleg tilrettelagde tomter eller på kommunale fellesareal utan jordbruksareal og leiger spreieareal for husdyrgjødsel eller disponerer gjødsel på anna måte. Her kan det bli spørsmål om oppbygging av kraftfôrkrevande husdyrproduksjon, sysselsetjing i anna næring, eller alternativ forretningsutvikling. På fôringssida er det i tillegg spørsmål om alternativ bruk av råstoffet til pelsdyrfôr, både fiske- og slakteavfall og kraftfôr.

I eit notat frå Landbrukspolitisk avdeling i Landbruksdepartementet datert 12.6.2012 er det antyda at følgande tema er aktuelle å få belyst: strukturen i næringa, pelsdyrfôr, verdiskaping og tilskot og vilkår for alternativ produksjon på gardar med pelsdyr. Av innleiande samtalar er det klart at delar av informasjonen kan innhentast frå SLF. Vidare er det spørsmål om å rekne ut kostnadene med å legge ned næringa under føresetnad av at tapte inntekter skal erstattast. I dette ligg også tilskot til pelsdyrnæringa og kva som kan sparast av tilskot om næringa blir avvikla samt utrekning av erstatning eller omstillingsstøtte for avvikling av pelsdyrhaldet.

2. STRUKTUR OG OMFANG AV PELSDYRNÆRINGA

2.1 Regional utbreiing av pelsdyrnæringa

Oppstillingane nedanfor viser pelsdyr og pelsdyrgardar fordelt på fylke. Køyninga er basert på søknad om avløysartilskot for 2012, dvs. tal bruk og dyretal 31.12 2011.

	Bruk med mink	Mink- tisper	Minktisper per bruk	Bruk med rev	Reve- tisper	Revetisper per bruk
Østfold	3	5 300	1 767	1	240	240
Akershus	1	30	30	1	105	30
Hedmark	10	7 570	757	12	3 199	267
Oppland	10	6 284	628	26	7 874	303
Buskerud	0	0	0	5	667	133
Vestfold	2	1 165	583	2	342	171
Telemark	6	6 274	1 046	3	120	40
Aust-Agder	1	260	260	5	636	127
Vest-Agder	3	2 001	667	3	287	96
Rogaland	57	66 762	1 171	7	992	142
Hordaland	0	0	0	4	668	167
Sogn og Fjordane	6	6 160	1 027	25	4 026	161
Møre og Romsdal	6	2 250	375	16	2 597	162
Sør-Trøndelag	2	1 460	730	67	20 329	303
Nord-Trøndelag	8	5 143	643	6	1 531	255
Nordland	3	1 555	518	3	1 940	647
Troms	0	0	0	2	302	151
Finnmark	0	0	0	0	0	0
Landet	118	112 214	951	188	45 855	244

Det var 118 gardar med mink med til saman vel 112 tusen minktisper og 188 gardar med rev med til saman knapt 46 tusen revetisper. Viktigaste fylket for mink er Rogaland med knapt 67 tusen tisper følgt av Hedmark, Oppland, Telemark, Sogn og Fjordane, Østfold og Nord-Trøndelag med 5-6000 minktisper kvar. I Buskerud, Hordaland, Troms og Finnmark er det ikkje oppdrett av mink.

For oppdrett av rev er Sør-Trøndelag viktigaste fylket med vel 20 tusen revetisper følgt av Oppland, Sogn og Fjordane og Hedmark. I dei andre fylka er det under 3 tusen revetisper og i Finnmark er det heller ikkje oppdrett av rev.

I høve til situasjonen i 2011 har talet på minktisper auka med ca. 10 000 dyr medan bestanden av rev er praktisk talt uendra. Talet på gardar med mink har auka med 4 medan tal revegardar har minka med 13.

Fordeling etter sone for BA-sentralitet (1 mest sentral, 5 minst) framgår av oppstillinga nedanfor. Mesteparten av minken, 60%, er i sone 1. Her har ein og dei største bruka. Resten fordelar seg nokså likt på dei andre sonene, men mest i sone 2 og 3.

Sone	Oppdrett av mink				Oppdrett av rev			
	Bruk	Tisper	Tisper/bruk	%	Bruk	Tisper	Tisper/bruk	%
1	58	67 697	1167	60	28	6 035	216	13
2	18	12 559	698	11	18	4 490	249	10
3	21	12 884	614	11	40	11 113	278	24
4	12	10 300	858	9	93	23 071	248	50
5	9	8 774	975	8	9	1 146	127	2
	118	112 214	951	100	188	45 855	244	100

For rev er situasjonen noko ulik, halvparten av revetispene er i sone 4 og kring ein fjerdepart i sone 3. Resten finnst i sone 1 og 2 medan det er praktisk talt ikkje oppdrett av rev i sone 5. Talet på revetisper per bruk er mellom 216 og 278 i sonene med unntak av sone 5 det berre er om lag halvparten.

2.2 Driftsformer og eigedomstilhøve

I 2011 var det 280 bruk med pelsdyr, anten mink eller rev eller begge delar, dette var redusert til 272 i 2012. Dei fleste pelsdyrbrukarane driv med anten mink eller rev, 84 har berre mink og 154 berre rev, og 34 av 272 pelsdyrbruk (2012) har både mink og rev. Av pelsdyrbrukarane var det 123 som også søkte om arealtilskot (areal per 31/7 2011), 53 med mink, 84 med rev dvs at 14 bruk hadde både mink og rev. Oppstillinga nedanfor viser arealet på dei 123 pelsdyrbruka med areal, tal pelsdyrtisper (utrekna som 1 revetispe = 3,3 minktisper) samt kor mange som har mjølkeku, ammeku og sau. I gjennomsnitt var det 206 dekar jordbruksareal og knapt 250 pelsdyrtisper.

	Tal		Tal pelsdyrtisper*	Bruk med		
	pelsdyrbruk	Daa/bruk		mjølkeku	ammeku	sau
Østfold	2	130	906			
Akershus	1	2 960	114	1	1	1
Hedmark	9	203	2 607		1	5
Oppland	15	163	5 170	2	2	7
Buskerud	1	290	100			1
Vestfold	1	154	215			
Telemark	1	154	273		1	
Aust-Agder	2	129	322			1
Vest-Agder	4	91	893	1		1
Rogaland	25	234	6 826	12	2	14
Hordaland	4	210	668	1	1	3
Sogn og Fjordane	20	108	3 932	7		13
Møre og Romsdal	8	161	1 371	6		1
Sør-Trøndelag	22	179	6 068	5	1	7
Nord-Trøndelag	7	326	1198	1	3	1
Nordland	0					
Troms	1	303	2			1
Finnmark	0					
Landet	123	206	30 665	36	12	56

*1 revetispe = 3,3 minktisper.

Sau er vanlegaste husdyret i tillegg til pelsdyr, nesten halvparten (46%) har det. Knapt 30 % har mjølkekyr og berre rundt 10 % har ammeku. Det er og ein del som ikkje har desse husdyra. I noko grad er drives mink på litt større bruk (snitt 280 daa) og i kombinasjon med storfe (50%) medan rev drives på mindre bruk (snitt 189 daa) i kombinasjon med sau (50%) meir ute i distrikta, men mønsteret er ikkje eintydig.

Eit klart fleirtal av pelsdyrbruka, 149 bruk, søker ikkje om arealtilskot. Dei må likevel ha tilgang til spreieareal for husdyrgjødsel og har då enten leigdt spreieareal eller har tilgang på eige areal som er bortleigdt. Oppstillinga nedanfor viser fylkesfordelte tal pelsdyrbruk utan areal og tal pelsdyrtisper på bruka utan areal.

	Tal pelsdyrbruk	Tal pelsdyrtisper*
Østfold	2	939
Akershus	0	
Hedmark	12	2886
Oppland	18	4608
Buskerud	4	567
Vestfold	2	480
Telemark	5	1748
Aust-Agder	3	393
Vest-Agder	0	
Rogaland	34	14397
Hordaland	0	
Sogn og Fjordane	6	1961
Møre og Romsdal	8	1907
Sør-Trøndelag	45	14703
Nord-Trøndelag	6	1891
Nordland	3	2411
Troms	1	300
Finnmark	0	
Landet	149	49191

*1 revetispe=3,3 minktispe

Pelsdyrbruk uten areal har noko større einingar, i gjennomsnitt 330 pelsdyrtisper mot ca. 250 for bruk med areal. Uttalelser frå landbrukssjefene i Oppdal, Agdenes, Midtre Gauldal, Meldal og Rennebu antyda at 41 av 57 bruk med pelsdyr ikkje er på eigen gard, dvs at berre 16 pelsdyrbruk er på gardsbruk (Notat frå Dyrevernalliansen datert 3.06.2011). Dette korresponderer bra med oppgavene for Sør-Trøndelag som viser at 45 av 67 bruk med pelsdyr i dette fylket ikkje hadde eige areal.

2.3 Avdrått, tal kvalpar per tispe

Tal kvalpar per tispe er viktig for kostnadene med fôr. Med høgare kvalpetal kan ein produsere med lågare fôrkostnader per skinn. kvalperesultatet dei siste åra, målt per forsikra tispe ved ca. 6 veker alder, for sølvrev, blårev og mink framgår av oppstillinga nedanfor. Oppstillinga er basert på data frå Pelsdyrtrykdelaget i Norges Pelsdyrslag (NPA) og henta frå Norsk Pelsdyrblad nr 3-2011.

kvalpetalet er lågast for sølvrev og høgast for blårev, men ingen av desse har noko trendmessig endring i denne perioden. For mink har det vore ein jamn framgang i perioden.

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Sølvrev	3,28	3,30	3,25	3,13	3,11	3,00	2,90	3,10	3,10
Blårev	5,29	5,36	5,53	5,41	4,80	4,85	4,90	5,30	5,20
Mink		3,97	4,26	4,64	4,75	4,90	4,55	5,00	4,80

I landbruksteljinga i 1989 var det 2,58 kvalpar per tispe for sølvrev, 3,70 for blårev og 4,08 kvalpar per tispe for mink. Tala er ikkje heilt jamførbare med landbruksteljinga i 1989, men indikerer likevel at det har det vore ein auke i kvalpetal for alle typar pelsdyr sidan den tid.

Pelsdyrnæringa har med forbetra avl og føring over tid betra kvalperesultatet vesentleg. Det drives noko forskning i regi av næringa, frå Norges Pelsdyrslag har vi fått opplyst fylgjande om utdeling av forskningsmidler i perioden 2008–2011:

	Mill. kroner
Dyrevelferd og avl	4,5
Fôr og fôrutnyttelse	1,0
Pelsdyrgården (UMB-ÅS)	0,5
Sum	6,0

I gjennomsnitt dreier det seg om ca. 1,5 millionar kr årleg til forskning om pelsdyr. Forskinga vert finansiert gjennom m.a. omsetjingsavgift på pelsdyrskinn, sjå seinare.

2.4 Arbeidsforbruket i primærproduksjonen av pelsdyrskinn

Budsjettnemnda for jordbruket anslår arbeidsforbruket med primærproduksjon av pelsdyr kvart år. Anslaget er basert på tal avlsdyr frå årlege søknader om tilskot og data for arbeidsforbruk per avlsdyr som i teljinga for 1999 som var utrekna til 9,52 t. I ny teljing i 2010 er arbeidsforbruket utrekna til 2,41 t/avlsdyr. Utrekninga for 2010 er basert på bruk som berre hadde pelsdyr som tilleggsnæring, anten berre mink 0,8 t/dyr, berre rev 5,7 t/dyr eller både mink og rev som tilleggsnæring 2,8 t. I innstillinga som vart avgitt i 2011 (BFJ, 2011) vart arbeidsforbruket anslege til ca. 800 årsverk for 2010, men seinare er det (Dok 49/11, BFJ) nedjustert til knapt 191 årsverk. For 2011 er det foreslege ytterlegare reduksjon til 173 årsverk.

At anslaget er basert på bruk med berre pelsdyr som tilleggsnæring kan være ein svakheit med denne justeringa. I 2010 var pelsdyr einaste tilleggsnæring på 75 av 312 bedrifter eller 24%. For mink var det slik på 24 av 121 bedrifter (20%) og for rev på 56 av 228 bedrifter (25%). Av dyrebstanden representerer dei 19% for mink og 18% for rev (Dok 49/11, BFJ). Erfaringsmessig er arbeidsforbruket per dyr noko lågare når det inngår i varierte driftsformer jamført med spesialisert produksjon, t.d. finn ein litt lågare arbeidsforbruk med sau og mjølkeproduksjon som drives saman enn når dei drives kvar for seg, (sjå Jerven, 1984) sjølv om ein justerer for besetningsstørrelse. Pelsdyr er imidlertid ei

næring som drives i egne bygninger og pelsdyra får egne spesialtilpassa fôr og kan lett skiljast ut frå øvrig husdyrhald så dette har truleg mindre betydning. Andre husdyr drives ofte i same bygning. Vidare vil omfanget på produksjonen gjerne vere noko mindre når det drives i kombinasjon med andre husdyr i høve til spesialisert drift. Dette tilseier høgare arbeidsforbruk når pelsdyr drives i kombinasjon med anna husdyrproduksjon.

I tillegg kjem at perioden for arbeidsforbruk var frå 1.8 året før til 31.7 både i 1999 og i 2010, men dato for dyretal var i slutten av denne perioden (31 juli) i 1999 medan den var midt i perioden (1 januar) for 2010. Tal tisper går ned utover året og i utrekningane for 2010 kan ein derfor ha fått for lågt timetal per tise i høve til 1999. Ved nyttår kan det og vere ein del kvalpar som blir pelsa tidleg i januar og tispetalet er ikkje endeleg bestemt.

Av andre vurderingar kan nemnast at Hovland (2008) vurderte arbeidsforbruket til 583 årsverk i 2007 og at Oslo Economics (2012) med samme grunnlag kom til 390 årsverk i 2011. Desse tala ligg langt over det vi finn ved å anta jamn nedgang i arbeidsforbruket frå 1999 til 2010 med utgangspunkt i teljingane. Det kan neppe herske tvil om at arbeidsforbruket i nærin ga er drastisk redusert i løpet av 2000 talet, spørsmålet er kor raskt det har gått ned og kom mykje det er i dag.

Ein annan måte å vurdere arbeidsforbruket er å nytte tal frå arbeidsundersøkingar og justere for produktivitetsendringar. I ei omfattande undersøking frå 1980-talet Asheim (1990) er arbeidsforbruket rekna ut frå data frå 102 observasjonar frå bruk med pelsdyr etter følgjande likning:

$$Y = 110 + 6,28X + 886Z + 30,8V \text{ der}$$

Y = arbeidsforbruk til pelsdyr i t,

X = tal avlsdyr (1 rev er lik 3.3 mink),

Z = dummy variabel med verdien 1 for brukarar med eige fôrkjøkken og 0 for andre.

V = alder på bygningen, 11 år i gjennomsnitt.

Settes alder på bygningen til 11 år som tidlegare så får ein følgjande samanheng for arbeidsforbruket i heile næringa:

$$Y = (448,8 + 6,28X)(\text{tal bruk m/pelsdyr}) + 886(\text{tal pelsdyrbruk med eige fôrkjøkken}).$$

I 2010 var det (Dok 49/11 BFJ) 312 bedrifter med pelsdyr, 84 med berre mink, 191 med berre rev og 37 med både mink og rev. Talet på bedrifter var redusert til 280 i 2011. Pelsdyralslaget (Kulbotten pers. med) antar vidare at det er 4 brukarar som lagar pelsdyrfôret i egne fôrkjøkken. Med denne likninga får ein noko høgare arbeidsforbruk, 340 årsverk i 2010 og 332 årsverk i 2011. Ligninga har eit forholdsvis høgt konstantledd og gir dermed sterk nedgang i arbeidsforbruket på grunn av strukturendringar. Men likninga vil ikkje fange opp endringar i arbeidsproduktivitet i perioden sidan midten av 1980-talet utover det som følgjer av strukturendringar og reduksjon i omfanget av eige fôrkjøkken. Mellom anna må vi rekne med vesentleg overgang til automatisk fôring på farmane jamført med situasjonen på 1980-talet. Antar vi at produktivitsauken kan utgjere 2,5% årleg i dei 23 åra som er gått kjem vi ned til 193 årsverk, omtrent det same som i undersøkinga til SSB. Ein slik produktivitsvekst er forholdsvis høg for ein så lang periode, ein rimelegare antagelse kan vere 2 %

som vil gje ein nedgang i arbeidsforbruket per avlsdyr på mellom 40 og 50% i løpet av 20 år. Hegrenes (2010) oppgir at arbeidsinnsatsen i jordbruket har minka med noko meir enn 40 % frå 1990 til 2009. Reknar vi 2% årleg reduksjon i arbeidsforbruket per tise blir det i alt 216 årsverk i 2010 og 206 årsverk i 2011.

Sesongvariasjonen i arbeidsforbruket er illustrert i figur 5 i undersøkinga på 1980-talet (Asheim, 1990). Figuren, som er basert på data i snitt for 56 rekneskapsår, viser at arbeidsforbruket er lågast før kvalping i vekene 19-21. Det stig gradvis i kvalpetida til ein topp i veke 29 og går så noko nedatt fram til pelsinga som startar i veke 43-44. Største arbeidstoppen har ein i pelsinga i vekene 48 og 49. Arbeidsforbruket går sterkt ned i dei to siste vekene i året, men aukar til ein ny men mindre viktig arbeidstopp med etterpelsing dei første vekene på nyåret. Vidare er det ein arbeidstopp i paringstida i vekene 10-12. Dette generelle mønsteret er neppe mykje endra i sidan 1980-talet, arbeidet med paring og kvalping er vanskeleg å rasjonalisere, pelsinga er nok rasjonalisert i større farmar som det er blitt fleire av. Men sterk rasjonalisering av arbeidet med føring kan ha ført til at desse arbeidstoppane blir meir markerte.

2.5 Økonomisk verdi av pelsskinnproduksjonen

Nettoverdien av den norske pelsskinnproduksjonen har dei siste åra dvs. etter år 2000, vore mellom 200 og 300 millionar kr årleg, høgast i 2001 med ca. 320 millionar, lågast i 2007 med 207 millionar. I 2011 var verdien 317 millionar jamfør oppstillinga nedanfor. Den er basert på data frå Jordbrukets totalrekneskap frå Budsjettnemnda for Jordbruket (BFJ, 2012) som innhentar data frå NPA. Kostnader med sal av skinna samt innbetalingar til marknadsutjammingsfondet er fråtrekt i verditala nedanfor, men utbetalingar frå marknadsutjammingsfond er medteke.

	<u>Minkskinn</u>		Verdi	<u>Reveskinn</u>		Verdi	<u>Sum pelsdyr</u>	
	Stk	Kr/skinn	1000 kr	Stk	Kr/skinn	1000 kr	Skinn	Verdi
2000	328 683	221	72 557	390 368	484	188 798	719 051	261 355
2001	276 930	218	60 404	445 991	581	259 188	722 921	319 592
2002	332 419	198	65 749	359 506	515	185 239	691 925	250 988
2003	372 751	199	74 211	340 084	421	143 016	712 835	217 227
2004	360 507	237	85 433	353 594	460	162 554	714 101	247 987
2005	265 000	234	62 015	327 042	454	148 386	592 042	210 401
2006	396 000	284	112 607	358 335	495	177 289	754 335	289 896
2007	473 000	202	95 447	262 519	427	112 036	735 519	207 483
2008	635 000	233	148 000	231 178	550	127 157	866 178	275 157
2009	685 000	196	134 219	202 633	486	98 460	887 633	232 679
2010	510 000	298	151 985	215 373	586	126 303	725 373	278 288
2011	471 000	352	165 806	161 820	934	151 121	632 820	316 927

Mink har gradvis vorte viktigare for næringa sidan årtusenskiftet, i 2001 utgjorde det knapt 19% av inntektene, sidan 2008 har det vore viktigare enn rev. Siste året 2011 kom 52 % av inntektene frå sal av minkskinn. Verdien av pelsdyrnæringa i dag er langt lågare enn i dei historisk gode åra for reveskinn (sølvrev) på 1930 talet og for mink på 1960 talet. I åra 1937-38 var verdien ca. 650 millionar kr og på slutten av 60-talet rundt 1 milliard kr, alt målt i løpande kroner (Asheim, 1990). Etter den tid har verdien gradvis gått nedover til det nivået vi har i dag.

Både for mink og rev er det tendensar til stigande prisar i åra etter 2009. Inneværande år ligg an til å bli eit av dei beste åra for næringa sidan tusenårsskiftet. Etterspørsel etter pels avheng av ei rekkje forhold som økonomisk vekst og inntektsskilnader, mote, kulde, og demografiske tilhøve. Med tanke på finanskrisa kan prisstiginga dei siste åra verke ulogisk. Men vi vil peike på at samstundes med svak eller negativ vekst så er det tendensar til aukande inntektsskilnader. Det er vel heller ikkje gitt at klimaendringar vil slå ut i lågare etterspørsel etter pels, slik kuldeinitiert etterspørsel etter pels er truleg spontan og større variasjon i temperaturen, om det skjer samstundes, kan difor bli viktig. Vidare har levealderen stige og eldre kvinner er tradisjonelt dei viktigaste konsumentane for pelsverk. Trass i dette så er det likevel berre tida som kan vise om pelsdyrnæringa no står framfor ein sterk vekst i etterspørsel og prisar på linje med situasjonen i dei historisk gode åra.

3. PELSDYRFÔR

3.1 Fôrkjøkken og omsetjing i pelsdyrfôrindustrien

I tidlegare tider var det vanleg at pelsdyrhaldarane hadde eigne fôrkjøkken, og det er framleis enkelte pelsdyrbrukarar som hentar inn slakteavfall eller fiskeavfall frå nærliggande slakteanlegg. Men aktiviteten er minimal, egne fôrkjøkken er det ifølge Pelsdyrslaget (Kulbotten pers. med.) berre att 4 av. Fôrproduksjon i pelsdyrnæringa er i dag organisert gjennom dei 6 samvirkefôrkjøkkene: Pelsdyrfor Hamar (Hedmark), Fjellfor BA (Oppdal, Sør-Trøndelag og Nord-Østerdal, Hedmark), Valdres Pelsfôr A/L (Oppland), Rogaland Pelsdyrfôrlag A/L, Midt-Norsk Fôr BA (Trøndelag, Møre og Romsdal, Sogn og Fjordane) og Varteig Pelsdyrfôrlag (Østfold).

Samla omsetning for desse anlegga var om lag 125 millionar kr i 2010 (Oslo Economics, 2012).

3.2 Forbruk av avfall frå fiskeri og slakteri som fôr til mink og rev

Forbruket av pelsdyrfôr her i landet har variert i takt med omfanget og ingrediensar i fôret har variert med kva som var å få tak i av rimeleg råstoff som næringa har tilpassa seg til. Kvalkjøt var vanleg i mellomkrigstida og fram til slutten av 1960-talet, sildemjøl vart nytta på 1960 talet, men desse fôrslaga er ikkje nytta lenger. Pelsdyrnæringa har kunna avta biologisk problemavfall som knytt til t.d. radioaktivt saue- og reinsdyrkjøt. Men dette har berre utgjort ein liten del av fôrgrunnlaget i næringa. Andre typer problemavfall kan være BSE kjøt, men denne problematikken er lite relevant for Norge.

Ingrediensane i det norske pelsdyrfôret er vert kalkulert kvart år av Budsjettnemnda for jordbruket og oppstillinga nedanfor viser fôrsamansetjinga og råvarekostnad for 2011. Den prosentvise samansetjinga har vore relativt stabil dei siste åra dvs.sidan årtusenskiftet.

	Prosent	Mengde, tonn	Pris, kr pr kg	Verdi, tusen kr
Avskjær mager fisk	28	12 880	1,1	14 168
Avskjær feit fisk	5	2 300	0,5	1 150
Lakseensilasje	8	3 680	0,1	368
Fiskemjøl	1	460	6,1	2 806
Fjørfeavfall	20	9 200	0,2	1 840
Slakteavfall storfe og svin	12	5 520	0,5	2 760
Kjøttbeinmjøl	6	2 760	1	2 760
Matrester/miljøfôr	1	460	0,2	92
Oljeprodukter	1	460	2,5	1 150
Karbohydratfôr	12	5 520	2,4	13 248
Vitamintilskudd	0,1	46	27	1 242
Vann	5,9	2 714		0
Råvareverdi		46 000		41 584

Det vart nytta ca. 15 tusen tonn fiskeavskjær, hovudsakleg mager fisk, og i tillegg ca. 4 000 tonn lakseensilasje og fiskemjøl. Fiskemjøl er forholdsvis dyrt og lite brukt (1%). Av slakteavfall frå husdyr er fjørfe viktigast og utgjer ca. 20 prosent. Det nyttas og ein god del slakteavfall frå andre husdyr, storfe og svin, samt noko kjøttbeinmjøl (6%). Bruken av tørrfôr i form av kraftfôr som blir innblanda i våtfôret, har årleg lege mellom 4,5 og 7,5 tusen tonn i åra etter år 2000. Verdien av kraftfôret utgjorde vel 13 millionar kr i 2011. Matrestar nyttas det lite av, kring 1 %. Det framgår av tabellen at fiskemjøl, kjøttbeinmjøl og kraftfôr er forholdsvis dyrt jamført med direkte bruk av fiskeavskjær, lakseensilasje og slakteavfall. Men blandingstilhovet vil reflektere trongen for energi og protein i det ferdige pelsdyrfôret samt kva som er nødvendig for å stabilisere fôrblendinga.

I Europa elles er avfall frå kyllingslakteri viktigaste ingrediensen i pelsdyrfôr etter fisk. IFTF (2003) oppgir at pelsdyr årleg konsumerer 220 tusen tonn avfall frå kyllingproduksjon, 365 tusen tonn frå fisk og fiskeforedling og berre 62 tusen tonn frå andre slakteri. Rådet for dyreetikk (2000) har vurdert bruk av pelsdyrskrottar i pelsdyrfôr og har ikkje vesentlege innvendingar til det sjølv hverken rev eller mink antas å vere kanibaler i naturen. Begrunnelsen er at skrottane males opp og ikkje blir gjenkjennelege.

3.3 Fôrpriser for pelsdyrfôr

Fôrkostnadene er viktigaste kostnadsposten i pelsdyrnæringa og utgjorde ca. 85 % av dei variable kostnadene og ca. 64,1 % av dei totale kostnadene i ei undersøking på midten av 1980-talet (Asheim, 1990). Budsjettnemnda for Jordbruket oppgir at produksjonen av pelsdyrfôr utgjorde ca. 46 tusen tonn i 2011 til ein verdi av ca. 101 millioner kr. Fôrmengdene har gått noko ned sidan årtusenskiftet, men ser no ut til å vere på veg oppatt og det er budsjettert med produksjon av 48 tusen tonn i 2012.

År	Kvantum tonn	Ferdigfôr	Råvare-	Produksjon	Samla
		Pris Kr/kg	kostnad 1000 kr	og frakt 1000 kr	fôrkostnader 1000 kr
2000	57 300	1,35	61 844	15 471	77 315
2001	61 000	1,56	57 694	37 210	94 904
2002	61 600	1,70	55 058	49 662	104 720
2003	59 500	1,70	53 788	47 362	101 150
2004	57 800	1,66	52 251	43 697	95 948
2005	58 000	1,74	52 432	48 488	100 920
2006	58 000	1,90	52 432	57 768	110 200
2007	58 000	1,94	52 432	60 088	112 520
2008	55 000	2,04	49 720	62 480	112 200
2009	45 000	2,10	40 680	53 820	94 500
2010	42 000	2,10	37 968	50 400	88 368
2011	46 000	2,20	41 584	59 800	101 384

Gjennomsnittleg fôrpris har auka, frå kr 1,35 i år 2000 til kr 2,20 i 2011. Tilskotet til pelsdyrfôr, ca kr 0,50 per kg i 2010 (sjå seinare) er fråtrekt i kostnader til produksjon og frakt. I Håndbok til driftsplanlegging (Videncentret for Landbrug, 2010) oppgis ein fôrpris for pelsdyrfôr i Danmark på DKK 2,54 for 2010 som tilsvarte NOK 2,74 dette år. Prismessig ser det såleis ut til at næringa er konkurransedyktig med dansk produksjon av pelsdyrfôr om fôrkvaliteten elles er jamførbar. Eksport av ferdiglaga pelsdyrfôr synes likevel lite aktuelt m.a fordi det er våtfôr med avgrensa holdbarheit.

3.4 Alternativ bruk av slakte- og fiskeavfall til pelsdyrfôr

Pelsdyrnæringa nyttar avkapp og avskjær frå oppdrettsnæringa og dette kan det bli meir av ettersom fiskefilear i større grad erstattar rundfisk. Avkapp frå lakseslakting kan ikkje nyttast i fôrblendinger til laks, men kan truleg brukast til andre fiskearter som etter kvart blir vanlige i oppdrett. Sjølvdaua fisk skal generelt ikkje nyttast i fôrblendinger til matfisk, men kan nyttast til pelsdyr, spesielt reven klarer å fordøye slikt avfall.

Det er og ein del biologisk avfall som ikkje alltid vert nytta i dag som gamle verpehøner som slaktes og dumpes (graves ned), men i dei fleste høve er det snakk om så små mengder at separat innsamling blir forholdsvis dyrt, slik som sjølvdaua kylling eller sauer. Det kreves forholdsvis store mengder for at utnyttinga skal bli rasjonell.

I Noreg har kyllingproduksjonen ekspandert sterkt i den seinare tid og meir avfall frå kyllingslakting blir dermed tilgjengeleg for m.a. pelsdyr. Alternativ bruk av det organiske slakteavfallet innanlands kan være til hunde- og kattefôr, eventuelt også fôr til andre kjeledyr. Men det er usikkert kor mykje meir slakteavfall kjeledyr kan avta.

Mindre mengder kan gå til rovdyr i dyreparkar, og i ein del land praktiseres også fôring av ville rovdyr, t.d. fôres bjørn som ein strategi for å halde dei unna landsbyar i enkelte land i sør-aust Europa. Men det er forbudt i andre land og om det skal bli eit nytt bruksområde her avheng av om det blir opna for dette.

Ingrediensane i pelsdyrfôret kan eksporterast om det elles ligg til rette for det. Kjøttbeinmjøl kan eksporterast i den form det er, og slakte og fiskeavfall som no blir nytta til pelsdyrfôr kan og frysast og eksporterast. Men det er neppe mogleg å hindre at det blir nytta til pelsdyr i andre land.

Gjødsel er og ein mulig bruk for slakteavfall og kjøttbeinmjøl.

Både fiske og slakteavfall brukes, og kan truleg på lengre sikt brukast meir i diverse bioindustrier. Vi går ikkje inn på dette tema i denne rapporten.

Kraftfôret til pelsdyr, ca. 4,5-7,5 tusen tonn dei siste åra, kan alternativt brukast til andre husdyr. Til svin kan ein grovt sett regne mellom 5 og 6 kg kraftfôr per kg kjøtt når ein inkluderer smågrisproduksjonen, slik at om næringa vert lagt ned kan ein produsere mellom 900 og 1200 tonn svinekjøtt årleg på dette. Norsk produksjon av svinekjøtt var til jamføring ca. 131 000 tonn i 2011.

3.5 Arbeidsforbruket med produksjon av pelsdyrfôr

Arbeidsforbruket med produksjon av pelsdyrfôr kjem i tillegg til arbeidet i farmane. Tidlegare var det vanleg at farmane hadde eige fôrkjøkken det er det no praktisk talt slutt med mesteparten av pelsdyrfôret lages ved dei 6 fôrkjøkkene. Det nyttast våtfôr som blandes i fôrkjøkken og transporterer ut til farmane. Sysselsetjinga i fôrkjøkkenindustrien er svært godt undersøkt i ein rapport av Oslo Economics (2012), utført for Norges Pelsdyrslag. Det er anslege at det i alt utgjer 57 årsverk. I tillegg kjem sysselsetjing i Varteig Pelsfôrlag ikkje er inkludert samt at Midt-Norsk pelsdyrfôrlag har inneleid fôrtransporten. Varteig pelsdyrfôrlag er relativt lite og korrigerert for dette anslår vi at sysselsetjinga til fôrproduksjon og transport å ligge på ca. 60 årsverk.

4. ØKONOMI OG TILSKOT I PELSDYRNÆRINGA

4.1 Rekneskap frå bruk med mink

Det finst berre to rekneskap frå bruk med pelsdyr i driftsgranskingene, begge har minkproduksjon. Nedanfor er vist gjennomsnittstal for desse bruka for dei tre åra 2008-10, dvs i alt 6 rekneskap.

	Sum 2 bruk 2008-2010	Gjennomsnitt pr bruk per år	Sum inntekter og kostnader
Tal mink i åpnings og sluttstatus, stk	7667	1278	
Tal selde skinn, stk	28617	4770	
Skinnpriis, kr per skinn		266	
Mink livdyrsal,kr	673 956	112326	
Mink skinn, kr	7 618 810	1269802	
Erstatning for tap av dyr, mink og rev, kr	10 000	1667	1383794
Pelsdyrfôr, kr	2 900 086	483348	
Veterinær og semin, kr	72 241	12040	
Tjenester i husdyrproduksjonen, kr	8 457	1410	
Pelsing, kr	824 227	137371	
Maskinleie, kr	3 600	600	
Andre avgiftspliktige driftsutgifter, kr	172 342	28724	
Kjøp av mink, kr	672 801	112133	
Leid hjelp inkl. fritt hus, kr	92 894	15482	
Forbruksartikler, kr	161 317	26886	
Driftsbygninger, kr	32 689	5448	
Maskiner og redskap, kr	64 164	10694	
Maskiner i driftsbygning, kr	44 966	7494	
Regnskapstjenester, kr	21 570	3595	
Administrasjon og frakt, kr	86 244	14374	
Telefon og IT-kostnad, kr	10 866	1811	
Yrkesbil, kr	67 379	11230	
Forsikringer, kr	107 403	17900	
Avskrivinger, kr	774 151	129025	1019566

Inntektssida er avgjort av skinnpris og tal skinn produsert per tise. Gjennomsnittleg skinnpris var 266 kr og bruka selde noko under 5 000 skinn årleg. Begge bruka har forholdsvis store avskrivningar samt investering i utskifting av avlsdyr, kostnader til kjøp av dyr er ca. kr 112 000 årleg. Men det er og selt avlsdyr for same beløpet.

Ein undersøkelse på 80 talet (Asheim, 1990) viste at pelsdyrfôr utgjorde 64,1% av dei totale kostnadene i pelsdyrnæringa. For bruka over er det 47%, men om ein ser bort frå den omfattande livdyrhandelen så blir det 53%. I tillegg kjem at bruka har foreteke forholdsvis store investeringar og ikkje omfattar rev som i undersøkinga på 80-talet, så kjem vi til at vi vil halde på anslaget på 64,1 % som fôrkostnadene sin del av kostnadene på bruk med pelsdyr.

Samandrag av driftsresultatet er gitt i oppstillinga nedanfor. Vederlag til arbeid og egenkapital utgjer rundt 300 000 på bruka og arbeidsinnsatsen er ca. 1 årsverk. Rentekravet blir forholdsvis høgt pga. store investeringar og lønsevna var i gjennomsnitt 135 kr per arbeidstime.

	Sum 2 bruk 2008-2010	Gjennomsnitt pr bruk per år
Driftsinntekter		1383794
Kostnader		1019566
Driftsoverskot, kr		364228
Leigd arbeid, kr	92894	15482
Del av renter og kår, kr	477887	79648
Vederlag til arbeid og egenkapital, kr	1800376	300063
Årsverk a 1845 t	6,04	1,01
Vederlag per årsverk, kr		297830
Rentekrav, kr	770866	128478
Lønsevne, kr	1507396	251233
Lønsevne per t, kr		135

For rev har vi ingen rekneskap men bedømt utifrå utviklinga i talet på rev så var truleg timefortenesta noko lågare for rev enn for mink med skinn og fôrprisar som i perioden 2008-10.

I driftsstatistikken har vi ikkje rekneskap for bruk med svin eller kylling som einaste driftsfom. Rekneskap for nokre få bruk med korn og fjørfeslakt ligg svakt over dei to bruka med mink i same perioden, 143 kr i gjennomsnitt per t¹. Dei to hoveddriftsformene med svin (mjølk-svin eller korn-svin) har lønsevne på kr 135 per t for 2008-10². Materialet er spinkelt til å trekke sikre konklusjonar men det indikerer at lønsevna i minkproduksjon er på nokolunde same nivå som svin og litt lågare enn fjørfeslakt. Men lønsevna for dei to bruka med mink ligg noko høgare enn tala for sau, ammeku og mjølk, sjå seinare.

4.2 Avløysartilskot til pelsdyr

Nedafor er utrekna utbetaling av avløysartilskot for bruk med pelsdyr per 1/1- 2012. Maksimalt avløysartilskot var kr 66 600 per bruk i 2012. Avløysartilskotet for pelsdyr er utrekna etter to metodar. I kolonna til venstre har pelsdyra fått sin relative del av sum tilskot for alle dyreartar. I kolonna til høgre har ein betrakta pelsdyra som den marginale dyrearten og gitt fullt tilskot for dei andre dyra først.

Utbetalingane til avløysartilskot for pelsdyr er knapt 13,5 millionar for 2012 om ein fordeler det relativt og vel 12 millionar om andre husdyr dekkes først. Om det blir forbod mot pelsdyrdrift eller avgjort at pelsdyr ikkje skal få avløysartilskot, så vil innsparinga vere som i kolonna til høgre dvs. vel 12 millionar kr årleg.

¹ Nokre få bruk med driftsforma korn og egg har gjennomsnittleg lønsevne på 109 kr per t. Vi ser bort frå eggproduksjon som alternativ til pelsdyr.

² Mjølk svin er høgast, 148 kr per t mot 123 kr per t for korn svin.

	Pelsdyr får sin relative del	Andre husdyr dekkes først
Østfold	266 400	266 400
Akershus	3 843	0
Hedmark	1 097 991	1 020 572
Oppland	1 682 849	1 518 598
Buskerud	187 364	175 814
Vestfold	174 477	163 314
Telemark	357 259	352 571
Aust-Agder	202 960	202 960
Vest-Agder	158 515	158 515
Rogaland	2 803 831	2 301 794
Hordaland	166 397	142 650
Sogn og Fjordane	999 482	819 755
Møre og Romsdal	765 897	663 811
Sør-Trøndelag	3 735 758	3 536 427
Nord-Trøndelag	592 306	549 495
Nordland	199 800	199 800
Troms	67 064	66 600
Landet	13 462 193	12 139 076

Det kan være noko underrapportering av talet på pelsdyr i dag om næringsutøvarane veit at dei vil nå maksgrensa for tilskot utan å føre opp pelsdyra så kan dei la være å gjere det, men vi trur problemet er lite. Vi vil imidlertid peike på at i fall avløysartilskotet for pelsdyr blir borte kan det bli vanskeleg for det offentlege å halde oversyn over tal pelsdyr her i landet og t.d. utarbeide husdyrstatistikk knytt til næringa. I enkelte tilfelle kan mangel på god husdyrstatistikk vere eit savn, t.d. for hest.

4.3 Refusjon av kraftfôrkostnader og frakttilskot til pelsdyrfôr

Pelsdyrnæringa betaler innanlandsk pris for kraftfôret som blir innblanda i våtfôret og mellomlegget i høve til verdsmarknadsprisar blir overført til næringa sentralt og går til å finansiere aktiviteten i m.a. Pelsdyralslaget, herunder avl, forskingsaktivitet, etc. Meirprisen for kraftfôr avheng av type kraftfôr og prisane på verdsmarknaden og innanlands. I perioden etter 2003 har meirprisen vore mellom 0,2 og 0,8 kr per kg, jamfør oppstillinga nedanfor. Totalt har refusjonen vore mellom 1 og 5,5 millionar kr årleg. Med stigande prisar på importert kraftfôr vil denne overføringa gå ned om ikkje innanlandsk kraftfôrpris vert sett opp tilsvarande. Beløpet utbetales etterskotsvis.

År	Kvantum, tonn	Refusjon, 1000 kr	Refusjon, kr/kg	Frakttilskot fôr		I alt 1000 kr
				1000 kr	kr/kg	
2000						34 892
2001		5 284		24 800	0,41	30 084
2002		5 462		21 839	0,35	27 301
2003	7 116	3 763	0,53	23 437	0,39	27 200
2004	6 453	3 083	0,48	20 117	0,35	23 200
2005	7 542	4 393	0,58	18 807	0,32	23 200
2006	6 276	3 542	0,56	19 658	0,34	23 200
2007	6 398	1 003	0,16	22 197	0,38	23 200
2008	6 231	1 629	0,26	21 571	0,39	23 200
2009	4 882	3 932	0,81	19 268	0,43	23 200
2010	4 535	2 305	0,51	20 895	0,50	23 200
2011	6 388	1 540	0,24	21 660	0,47	23 200

I tillegg mottok næringa tilskot til inntransport av råvarer og uttransport av pelsdyrfôr til oppdrettarane. Denne støtta er kanalisert via fôrkjøkkene. Dei siste åra har samla støtte til pelsdyrfôr vore 23,2 millioner kr årleg, inkludert refusjon for kraftfôr. I 2010 var omsetjinga i fôrkjøkkene ca. 125 millioner kr slik at frakttilskotet dette året utgjorde knapt 17 % av omsetnaden. Rekna per kg våtfôr har støtta utgjort mellom 32 og 50 øre.

Samla støtte til refusjon av meirkostnader til kraftfôr og frakttilskot har utgjort 23,2 millionar kr dei siste åra. Dette er ein nedgang frå knapt 35 millionar for år 2000 (og noko meir tidlegare). Støtta til pelsdyrfôr utgjorde 21,66 millionar i 2011 og refusjon av kraftfôr 1,54 millionar kr, i alt 23,2 millionar.

4.4 Investeringsstøtte.

Pelsdyrnæringa har nytt godt av investeringstilskot og rentestøtte. Investeringstilskotet kan utgjere inntil 30 % av godkjent kostnadsoverslag. Ordninga med rentestøtte vart innført frå 2003 og innebærer at det kan gis støtte til å redusere kapitalkostnadene (rentekostnader) for lån til investeringar til landbruksformål opptatt både i private banker og i Innovasjon Norge. Rentestøtta utgjør 50 % av renta på 3 års statsobligasjoner, og satsen har i perioden 2008 til 2011 variert mellom 2,4 % (2008) og 1,2 % (2011). Rentestøtta blir rekna ut frå et serielån med nedbetalingstid på 15 år. Utbetaling skjer frå det tidspunktet det er levert ferdigattest for utbygginga, og kvart halvår i 15 år framover.

Det blir utarbeida retningslinjer i kvart fylke for kva deler av landbruket som skal prioriterast. Frå Innovasjon Norge har vi fått en oversikt over støtte betalt ut til pelsdyrnæringa i åra frå 2008 til 2011.

Utbetalte fylkesvise investeringstilskot til pelsdyr 2008–2011. Kroner				
Fylke	2008	2009	2010	2011
Hedmark				810 000
Rogaland				550 000
Sogn og Fjordane			427 000	
Møre og Romsdal				110 000
Sør-Trøndelag			238 000	509 000
Nord-Trøndelag			275 000	
Sum	0	0	940 000	1 565 000

Oversikta viser at det ikkje vart innvilga investeringstilskot i 2008 og 2009, men at det vart utbetalt knapt 1 million kr i 2010 og vel 1,5 mill. kr i 2011. Rekna som gjennomsnitt for perioden 2008–2011 blir det 626 250 kr per år. Tilsvarende gjennomsnittstall for åra 2003-2007 var 1 447 830 kr og i snitt for åra 2003-2011 knapt 1,1 millionar kr (1 082 683). Hedmark og Sør-Trøndelag har innvilga mest dei siste to åra.

Rentestøtta lån må tilbakebetalast av brukarane, og innvilga beløp av nye rentestøtta lån (lånevolum) i perioden 2008-2011 framgår nedanfor.

Rentestøtta lån til pelsdyrnæringa. Kroner.

Fylke	2008	2009	2010	2011
Hedmark				1 220 000
Rogaland				4 600 000
Sogn og Fjordane			446 000	
Møre og Romsdal				330 000
Nord-Trøndelag				250 000
Troms				
Sum			446 000	6 400 000

Rentestøtta i 2011 utgjer om lag 457 300 kr for lån innvilga i perioden 2003 til 2011. Talet framkjem ved å rekne 1,2 % rente av akkumulert rentestøtta lånevolum på 38,1 mill. kr for åra 2003 til 2011.

4.5. Utjamning av skinnprisar

Pelsdyrnæring har ei ordning med utjamning av variasjon i inntekta som skuldast variasjonar i skinnprisane. (Marknadsutjamningsfondet). I år med gode prisar kan ein betale inn deler av inntekta frå sal av skinn til fondet og så kan ein trekke på fondet i år med dårlegare skinnprisar. På den måten blir inntektene jamnare og skatten noko lågare. Tanken er i prinsippet at næringa som har varierende inntekter m.a. pga. variasjonar i skinnprisane skal kunne utjamne det noko. Den økonomiske risikoen i pelsdyrnæringa er i stor grad knytt til variasjon i skinnprisane. Fondet for marknadsutjamning verkar som sikring mot variasjon i skinnprisane ved at ein kan ta ut midlar til forbruk og skattlegging på eit seinare tidspunkt. Det er og råd å legge pelsdyrskinn inn på kjøle eller fryselager for sal seinare til høgare pris. Men i så fall har ein og risiko for at prisen vil vere endå lågare ved realiseringa.

Inn og utbetalingane til utjamningsfondet framgår av oppstillinga nedanfor saman med omsetningsavgift og salsavgift:

År	Tilslag sum	Omsetn. avgift	Sals- avgift	Marknads- utjamning	Bonus I utbetaling	Heime- forbruk	Netto sum*	Brutto sum**
2000	277 220	4 851	10 137	-15 016	6 609	7 530	261 355	291 359
2001	352 627	6 171	10 835	-29 382	4 779	8 574	319 592	365 980
2002	268 730	4 703	9 549	-15 180	4 046	7 644	250 988	280 420
2003	214 463	3 753	9 484	5 534	3 850	6 617	217 227	224 930
2004	258 713	5 821	9 656	-5 354	2 677	7 428	247 987	268 818
2005	217 051	4 884	8 361	-6 363	5 625	7 332	210 401	230 008
2006	301 780	3 018	10 035	-9 791	2 671	8 289	289 896	312 740
2007	219 174	2 192	8 914	-6 464	3 006	2 873	207 483	225 053
2008	287 976	2 880	9 584	-5 817	2 027	3 434	275 157	293 437
2009	234 735	2 347	11 018	6 880	1 500	2 929	232 679	239 164
2010	307 914	3 079	9 974	-21 777	1 050	4 155	278 288	313 119
2011	348 882	3 489	8 163	-27 244	1 550	5 391	316 927	355 823

*Bruttosum minus omsetningsavgift og salsavgift pluss innbetaling til marknadsutjammingsfond

** Tilslagssum + utbetaling frå bonusfond I og heimeforbruk.

Omsetningsavgift og salsavgift er og fråtrekt i nettosummen i oppstillinga over. Salsavgifter dekkar kostnader med sal og kjem til inntekt på Oslo skinnauksjonar for arbeid med sortering og sal av skinn. Omsetningsavgifta vert nytta til fagleg verksemd overfor produsentar, salsfremjande tiltak, forskingsverksemd, kontingentar samt administrasjon.

5. SAMLA SYSSELSETJING, VERDISKAPING OG ERSTATNING

5.1 Samla sysselsetjing

Basert på føregående diskusjon ser det ut til at sysselsetjinga i pelsdyrnæringa har blitt sterkt redusert sidan årtusenskiftet og fram til no. Det bygges ein del nye farmar men det er og ein del som legg ned verksemda. Vi anslår sysselsetjinga til å vere ca. 206 årsverk i primærproduksjonen i 2011. I tillegg er det ca. 60 årsverk innan produksjon av pelsdyrfôr og transport samt ca. 20 årsverk innan foreningsverksemda i NPA (Oslo Economics, 2012). Samla blir dette ca. 286 årsverk. Med tillegg for anna verksemd som blir direkte eller indirekte påverka av nedlegging som husdyravl, veterinær, forskning eller anna er det rimeleg å anta at ca. 300 årsverk vil bli borte ved eventuell nedlegging av pelsdyrnæringa gjennom eit forbod.

5.2 Samla verdiskaping

Verdiskapinga i primærproduksjonen er rekna ut med utgangspunkt i samla inntekter frå sal av skinn på 317 millioner i 2011 og samla førkostnader på vel 101 millioner. Vidare legg vi til grunn at førkostnadene utgjer 64,1 % av dei totale kostnader i næringa, basert på Asheim (1990). Samla kostnader blir 158 millionar ($101,4/0,641=158$). Verdiskapinga i primærproduksjonen for 2011 blir då 317 millionar kr minus 158 millionar som blir 159 millionar kr. Rekna per årsverk i primærproduksjonen (206) blir då verdiskapinga kr 772 000. Vederlag til kapital i næringa kjem til fråtrekk frå verdiskapinga.

Anslaget er noko lågare enn Oslo Economics (2012) som anslo verdiskapinga til 175- 210 millioner for 2011. Oslo Economics tar imidlertid utgangspunkt i samla inntekter på 350 millioner (s. 28, 31 og s.36) i 2011 som inkluderer salsavgifter og innbetalingar til markedsutjammingsfondet slik at tala ikkje er jamførbare. Salsavgifter vil komme som inntekt for Oslo skinnauksjoner og blir teke hensyn til ved vurdering av verdiskaping i organisasjonsverksemda. Netto innbetalingar til marknadsutjammingsfondet, ca. 27 millionar i 2011 er ikkje medteke i denne utrekninga. Talet er difor å oppfatte som ei meir langsiktig verddivurdering for næringa i ein situasjon med varierende skinnprisar.

Verdiskapinga i fôrindustrien er anslått til 35 millionar kr basert på oppgaver i rapporten frå Oslo Economics (s. 12) med nokre mindre justeringer. Videre tilkjem verdiskapinga i NPA som omfattar ca. 20 årsverk inkludert ansatte overtatt frå Oslo skinnauksjoner, noko i landbrukets organisasjoner og i offentlig forvaltning på kommune og statleg nivå samt andre ringverknader. Samla årleg verdiskaping i norsk pelsdyrnæring kan difor røft anslås til å ligge på ca. 215 millioner. Med samla sysselsetjing på ca. 300 årsverk utgjer verdiskapinga 717 tusen kr per årsverk.

Skjelmo (2006) rekna ut verdiskapinga for rev i Sør-Trøndelag til ca. 16 millionar kr i 2004. Dette året var ca. 34% av revetispene i dette fylket slik at det tilsvarar ca. 47 millionar for all reven i landet i 2004. Noko undersøkelse ang verdiskapinga for mink finnes ikkje her i landet. Ifølge IFTF (2003) var samla sal frå dansk pelsdyroppdrett verdt € 514 millionar i 2002 medan produksjonsverdien i finsk pelsdyroppdrett var € 250 millionar.

5.3. Samla økonomisk tap ved forbod mot pelsdyroppdrett

Størrelsen på den økonomiske verdien av pelsdyrnæringa, og eit haldepunkt for å anslå størrelsen på erstatninga ved forbod mot pelsdyroppdrett, kan ein få ved å kapitalisere den aggregerte verdiskapinga i næringa. Med 4% rente, som er vanleg ved offentlege erstatningar, vil det tilseie ca. 5,4 milliarder kr for årleg verdiskaping på 215 millionar. Med utgangspunkt i erstatning kun for sjølve primærproduksjonen på 159 millionar blir det knapt 4 milliardar ($159 \text{ millionar} / 0,04 = 3\,975 \text{ millionar}$).

I Nederland har Agricultural Economics Research Institute (LEI) undersøkt nedlegging av mink produksjonen (LEI, 2007). På oppdrag av dyrevernorganisasjonen «Bont voor Dieren» (Fur is for animals) har CE Delft foretatt ein gjennomgang av rapporten (CE Delft, 2008). Minkoppdrett er nokså omfattande i Nederland, LEI anslår ein kostnad på 638,5 millionar € ved umiddelbar stenging og henholdsvis € 535,6 og 508,4 ved utfasing av næringa over 10 eller 15 år. Talet på € 638,5 millionar framkjem som summen av inntektstap per bedrift € 2,833,190, finansielle tap € 983,000 og kostnader med å ta ned pelsdyrskura € 77,000 i alt € 3,893,000 per bedrift for 164 bedrifter. Med gradvis utfasing over 10 eller 15 år reduseres finanstapa til € 356,000 og 190,000 per bedrift, øvrige kostnader er uendra. Med ein kurs på 8,22 NOK/€ i 2008 blir kostnadene 23,3 millionar per bedrift og 5,25 milliardar for heile minknæringa i Nederland ved umiddelbart opphøyr. Tala for Norge er på linje med utrekningane for Nederland, men det er generelt færre og større einingar i Nederland og ikkje oppdrett av rev.

5.4 Diskusjon av framgangsmåte og erstatning ved forbod mot pelsdyrhald

Oppdraget er oppfatta slik at NILF skal vurdere nedleggjing av pelsdyrnæringa her i landet, det er ikkje aktuelt å rekne på tilpassingar i form av t.d. større eller meir dyrevennlege bur eller innhegningar som gir dyra større rom for naturlege aktivitetar og bevegelse. Det er heller ikkje aktuelt å forby jakt på pelsdyr eller forby folk å gå med naturpels frå pelsdyr oppdretta i fangenskap. Eit spørsmål då kva det vil koste å erstatte fullt ut dei som må legge ned.

Et alternativ for å legge ned pelsdyrnæringa umiddelbart kan være å innføre ei konsesjonsordning for pelsdyr, tilsvarande som for svin og fjørfe. Eit slikt tiltak kan hindre framvekst av store pelsdyrgardar. Om næringa i tillegg skal avviklast over ein gitt periode må ein forby nyetablering og det er difor nødvendig at dette blir kombinert med så låge konsesjonsgrenser at nyetablering i praksis blir umogleg eller økonomisk uinteressant. Ved generasjonsskifte vil ny eigar måtte søke om konsesjon for å overta.

Det er risiko for at næringa vil fremme erstatningskrav ved innføring av ei slik ordning, og utfallet av ei erstatningssak er uvis. Spesielt vil det vere vanskeleg for næringa å oppretthalde infrastruktur og andre fellesfunksjonar som produksjon av pelsdyrfôr, avl, pelsdyravslag etc. i ein situasjon der ein må rekne med avgrensa løyve til nyetablering og utviding. På mange måtar kan det vere meir hensiktsmessig å vedta nedleggjing fordi ein då fjernar usikkerheit for rammevilkåra framover.

I samband med konsesjonsordninga for svin og fjørfe har det ikkje vorte fremja erstatningskrav.

Erstatninga på farmnivå vil ha to komponentar:

- a) Sluttpakke eller oppkjøpsordning for retten til å drive med pelsdyr.
- b) Kompensasjon for investeringer som ikkje lenger kan nyttast og kompensasjon for kostnader med å rydde farmområdet.

Erstatningar av denne type vil vere individuelle og avhengig av størrelsen på farmen og tal mink og revetisper og andre avlsdyr. Opplegget a) og b) i kombinasjon synes i utgangspunktet mest aktuelt for eldre brukarar utan planar for alternative produksjonar eller brukarar med eldre anlegg som eventuelt må fornyast fullstendig ved fortsatt drift. Døme på utrekning av pris for oppkjøp av retten til å drive med pelsdyr eller sluttpakke eller kompensasjon for investeringer foretatt:

Føresetnader: Dekningsbidrag per tise inkludert 0,2 hanndyr: mink: 600, blårev 1500, sølvrev 2000. Investeringar per eining: 2430 (mink), 9590 (blårev) og 8000 (sølvrev). Driftskapital per eining 785 (mink), 1620 (blårev) og 1290 (sølvrev) (NILF, 2011a). Driftsoverskot lik 2/3 av dekningsbidrag.

a) Sluttpakke eller oppkjøp av retten til å drive med pelsdyr: 1000 minkavlsdyr, driftsoverskot kr 400 per avlsdyr, i alt kr 400 000. Kapitalisert verdi kr $400\,000/0,04 = 10$ millioner kr. For 500 avlsdyr av rev (50% sølvrev og 50% blårev) driftsoverskot kr 1160 per avlsdyr, i alt kr 580 000. Kapitalisert verdi kr $580\,000/0,04 = 14,5$ millionar kr.

b) Kompensasjon for investeringar: Investeringskostnad, nyanlegg: 2 430 000 (1000 minkavlsdyr), 4 397 000 (500 reveavlsdyr, 50% sølvrev og 50% blårev). Det tas hensyn til teknisk stand og levetid med prosentvis reduksjon i høve til nyanlegg. Tillegg for rydding av farmområdet avhengig av kvadratmeter eller lengdemeter med pelsdyrskur, fjerning av gjerde etc.

I tillegg til dette kjem opphøyr av aktivitetar innafor fôrproduksjon, organisasjonsverksemd, forskning ol. Vi tar ikkje standpunkt til om dette skal erstattast eller omfang på erstatninga, men det er klart at aktiviteten vil opphøre eller bli vesentleg endra i karakter om det vert forbudt å drive med pelsdyr her i landet. Men det blir ikkje forbod mot å produsere pelsdyrfôr, næringa må finne andre marknader, eller omstille seg til andre dyreslag, t.d. kjeledyr, jamfør alternativ bruk av råstoffet i diskusjonen framfor.

5.5 Avsluttande kommentarar

Forbod mot pelsdyroppdrett her i landet er truleg lettast å gjennomføre med å erstatte primærprodusentane og la tilknytta verksemd som fôrproduksjon og organisasjonsverksemd omstille seg. Ein del produsentar vil uansett slutte pga alder og mangel på nokon til å ta over. I slike tilfelle er det ikkje aktuelt å gå inn på løysingar med investeringstilskot for alternative produksjonar.

Avslutningsvis vil vi og peike på flytting av pelsdyrnæringa ut av landet som ei mogleg tilpassing for utøvarane om haldningar til pels og antipelskampanjar vanskeleggjer vidare drift her i landet. Maskiner og utstyr for produksjon av pelsdyrfôr og for pelsing, kan vere forholdsvis enkelt å flytte. Demontering og flytting eller sal av pelsdyrskur, pelsdyrbur og dei mest verdifulle avlsdyra vil vere noko meir krevande. Men det finst mange døme på oppbygging av lønsam verksemd basert på brukt utstyr og låge kostnader og lite offentlege tilskot.

Flytting til Sverige eller andre skandinaviske land er truleg utelukka, dei baltiske landa, Russland og Polen synes difor mest nærliggande. Vurdert ut frå arbeidslønningar ser vi ikkje bort frå at det kan

skje sjølv om det ikkje blir forbod mot pelsdyroppdrett her i landet. Vi går ikkje meir inn på dette, interesserte kan studere rammevilkår frå den offisielle nettsida for investeringar i Litauen. <http://www.investlithuania.com/en>

6. VURDERING AV ALTERNATIVE PRODUKSJONAR

Vi har vurdert drøvtyggarar som sau og storfe eller kraftfôrkrevjande produksjonar som svin og kylling som aktuelle husdyrproduksjonar til erstatning for pelsdyr. Alle desse kan i dag i prinsippet drivast ved kjøp av fôr og utan areal slik som pelsdyra. For svin og kylling må ein kun leige spreieareal for husdyrgjødsel dersom ein ikkje kan disponere gjødsla forsvarleg på andre måtar. For drøvtyggarar må ein i tillegg leige beite men vinterfôret (rundballar og kraftfôr) kan kjøpast. Dei fleste som driv med drøvtyggande husdyr dyrkar mesteparten av grovfôret til dyra sjølve, men samstundes er det og ein god del handel med rundballar.

Som det framgår av kap 2 er det ein god del pelsdyrbrukarar som ikkje søker arealtilskot, for dei som har areal kan det være i bruk til andre husdyr eller utleigd. Pelsdyrbrukarar utan eige areal leiger spreieareal og kan truleg nytte same arealet som spreieareal om dei legg om til andre husdyr. Tilgangen på spreieareal elles så vel som leigejord og beite vil variere etter kvar ein er i landet. I område med tett husdyrhald som i delar av Rogaland kan mangel på spreieareal hindre ekspansjon av t.d. kraftfôrkrevande produksjonar, men det kan sparast noko spreieareal ved nedlegging av pelsdyrverksemda i fylket. Kravet til spreieareal er 4 dekar per gjødseleining som vil seie 25 revetisper med kvalpar eller 40 minktisper med kvalpar. For landets ca. 46 000 revetisper er samla spreieareal ca. 7 360 daa og for 102 000 minktisper blir det ca. 10 200 dekar. I alt er spreiearealet knytta til pelsdyr ca. 17 500 dekar (2011) som utgjer ca. 63 dekar per bedrift.

6.1 Drøvtyggande husdyr

Vi har undersøkt økonomien i tre driftsformer der det blir brukt vesentlege mengder grovfôr; ammeku, sauehald og mjølkeproduksjon. Undersøkinga er basert på eit utvalg av bruk i driftsstatistikken for 2010 (NILF, 2011). Dette året var det 51 bruk med driftsforma «storfekjøt, spesialisert», men held ein utenom dei som kjøpte inn forholdsvis mange kalver, sit ein att med 38 «reine ammekubruk» med eit jordbruksareal på 308 dekar. For mjølkeproduksjonsbruka har vi sortert bort dei største bruka og for sauebruka har vi laga gjennomsnittstall for dei største bruka. Vi sit då att med gjennomsnittsgrupper av sauebruk og mjølkeproduksjonsbruk som disponerte over like store jordbruksareal som ammekubruka.

Ammekubruka har produksjonsinntekter som er kr 48 000 lågare enn sauebruka. Sauebruka har fått utbetalt 92 000 kr meir i produksjonstilskot og anna budsjettstøtte og mottatt 34 000 kr meir i distrikts- og grunntilskot, kr 38 000 meir i beitetilskot som har samanheng med lokalisering og bruk av beite i driftsforma. Sauebruka fekk også kr 27 000 meir i husdyrtilskot og kr 20 000 meir i avløyartilskot i 2010. Ammekubruka har på den andre sida fått utbetalt kr 38 000 i driftstilskot. Dette er eit tilskot sauebruka ikkje får. Dei samla kostnadene er kr 43 000 høgare enn på sauebruka. Dette skuldast i hovedsak kr 47 000 i høgare faste kostnader medan dei variable kostnadene er nokolunde jamstore. Dei samla produksjonsinntektene for mjølkebruka var kr 674 000 høgare enn for ammeku. Dei variable kostnadene i mjølkeproduksjonen var 262 000 kr høgare og dei faste kostnadene kr 170 000 høgare. Driftsoverskot i jordbruket var 134 500 kr for ammeku medan

tilsvarende tal for sauehald og mjølkeproduksjon var kr 225 300 og kr 376 200, jamfør oppstillinga nedanfor.

Driftsresultat for ammeku, sauehald og mjølkeproduksjon for 2010 ved 308 daa.

	Ammeku	Sauehald	Mjølkeproduksjon
Tal bruk	38	41	293
Avling, FEm per daa	309	213	344
Tal kyr	22,1		21,6
Tal vinterfôra sauer		186	
Pris ku-saue- kjøtt, kr per kg	37,14	19,99*	34,82
Pris annet storfé-lamme- kjøtt, kr/kg	44,14	44,63**	41,87
Arbeidstimer i jordbruket	1 905	2 686	3 482
Planteprodukter i alt, kr:	32 700	11 200	21 000
Husdyrprodukt i alt, kr:	287 400	275 200	850 000
Tilskot i alt, kr:	336 100	428 500	459 200
Andre inntekter, kr:	21 500	11 000	21 600
Produksjonsinntekter i alt:	677 700	725 900	1 351 800
Variable kostnader, kr:	171 200	175 400	433 000
Faste kostnader, kr:	372 000	325 200	542 600
Kostnader i alt, kr:	543 200	500 600	975 600
Driftsoverskot, kr:	134 500	225 300	376 200
Vederlag til arbeid og egenkap, per årsverk	146 900	184 000	230 000
Lønnsevne per time, kr	68,65	93,92	117,10
Renteutgifter, kr:	62 400	45 600	67 600
Nettoinntekt, kr:	682 000	668 800	670 600

* Sauekjøtt. ** Lammekjøtt

Kjelde : Stornes og Asheim, 2012

Resultatet må vurderast i høve til kapitalinnsatsen og kor mange timer brukerfamilien har arbeidd i jordbruket. I gjennomsnitt har familien på ammekubruka brukt 1900 t i jordbruket medan dei på sauebruka har arbeidd 2 200 t og mjølkeprodusentane 2 700 t. Vederlag til arbeid og egenkapital per årsverk er ca. kr 37 000 lågare for ammeku enn sauehald og kr 83 000 lågare enn mjølkeproduksjon. Ammekubruka oppnådde ei lønnevne per time på 69 kr i 2010 medan det for sauebruka og mjølkeproduksjonsbruka var kr 94 og kr 117. Dette er klart lågare enn dei to rekneskapa for dei to bruka med mink for 2008-10.

Driftsresultat for ammekubruka er sortert etter produktivitet, målt som driftsoverskot per ammeku. Gruppa med høgast produktivitet har vederlag for arbeid og egenkapital på linje med gjennomsnittet for mjølkeproduksjon. Men bruka med låg produktivitet har over 200 000 kr meir i inntekter utanom jordbruket. Dette gjer at nettoinntekta for dei to gruppene blir omtrent like stor. Mekaniseringskostnadene kan bli høge om det er avgrensa kor mykje tid familien kan bruke til jordbruk, men tilpassinga kan alt i alt vere fornuftig. Også sauebruk har ein god del inntekter utanom bruket.

På grunn av mangel på storfekjøtt har myndigheitene stimulert ammeku med driftstilskot til spesialisert produksjon av storfekjøtt frå 2003. Dette tilskotet har auka i åra etterpå. Dessuten fekk

ammekuprodusenter frå og med år 2002 utbetalt husdyrtilskot etter samme sats per ku som i mjølkeproduksjonen. Alt i alt har lønsemda auka. Men det er også mange produsentar av storfékjøt som har negativt driftsresultat. Det er tilfelle særlig for ein del av dei minste produsentene. Disse bruka produserer i dei fleste tilfelle like mykje kjøt per ku som dei øvrige bruka. Men dei faste kostnadene er for store i høve til omfanget.

Med utgangspunkt i 206 årsverk i pelsdyrnæringa i 2011 og anslege arbeidsforbruk i rekneskapa over med 308 dekar er rekna ut tal ammekyr, vinterfôra sauer eller mjølkekyr for å erstatte pelsdyra:

	Ammeku	Sau	Mjølkk
Antall kyr/vinterfôra sauer i rekneskapa, stk	22,1	186	21,6
Årsverk a 1845 t	1,03	1,46	1,89
Antall kyr/vinterfôra sauer for 206 årsverk, stk	4420	26244	2354
Samla arealbehov til 206 årsverk, daa	61600	43458	33570
Behov for spreieareal til 206 årsverk, daa	11787	14996	9417

Erstattar ein alle årsverka til pelsdyra med ammekyr vil ein anslagsvis ha trong for 4 400 ammekyr og avlinga frå 60-65 tusen dekar, med sau vel 26 000 vinterfôra sauer og 40-45 tusen dekar og med mjølkekyr ca. 2 350 mjølkekyr og 30-35 tusen dekar. Ammeku er mest arealkrevande i høve til arbeidsinnsats. Det må antas at mesteparten av arealet på pelsdyrbruk, i allefall det som inngår i søknad om produksjonstillegg, er i bruk slik at tala over representerer grove anslag for netto arealbehov. På den andre sida så ser det ut til at spreieareal kan skaffast med det ein sparer ved å slutte med pelsdyr, ca. 17 tusen dekar. Det skulle difor vere råd å basere drifta på utstrakt innkjøp av grovfôr i tillegg til kraftfôr, men det vil uansett vere nødvendig å skaffe beite for drøvtyggande husdyr.

6.2 Etablering av svin eller kyllingproduksjon

Både svin og kyllingproduksjon har auka i omfang her i landet dei siste åra, svin frå ca. 103 tusen tonn i år 2000 til ca. 131 tusen tonn i 2011. Kyllingproduksjonen er omtrent dobla frå vel 38 tusen tonn til 75 tusen tonn i same perioden. Det er for tida betre marknadsmuligheiter innan kylling enn svin, dels så er nivået høgare for svin og dels så skjer noko av veksten i folketal her i landet ved innvandring frå muslimske land med sterke tradisjonar mot å ete svineskjøt. Etablering innan kylling krev tilgang til kyllingslakteri i nærleiken, for minkproduksjonen i Rogaland og mesteparten av reveproduksjonen i Sør-Trøndelag er ikkje det noko hindring. For pelsdyrproduksjon i andre delar av landet kan omlegging til kylling vere problematisk. For svin er det 3 purker i ei gjødseleining på 4 daa og vidare er det 1400 slaktekylling uten bruk av fytase og 1750 med fytase til ei gjødseleining. Spreiearealet tilknytta pelsdyr er soleis nok til knapt 13 000 purker eller vel 6 millioner slaktekyllingar. På eit gjennomsnittleg pelsdyrbruk har ein 63 daa spreieareal til pelsdyra og det er nok til ca. 48 purker. Bruk i driftsgranskingane med mjølk-svin eller korn-svin har til samanlikning 29 og 44 avlsgrisar og konsesjonsgrensa er 105 purker. Spreiearealet på pelsdyrbruk er i gjennomsnitt nok til ca. 22-28 tusen slaktekyllingar medan konsesjonsgrensa er 120 tusen slaktekyllingar.

Arbeidsbetaling for svin og kylling er vanskeleg å kalkulere utfrå rekneskap fordi desse produksjonane ofte drives i lag med korn eller mjølkeproduksjon. Data frå rekneskapa indikerer at lønsemda per t for svin er på linje med mink og kylling kan vere svakt betre.

6.3 Investeringer eller anna støtte til alternative produksjonar innafor jordbruk

Det er ikkje heilt klart om dette skal komme i tillegg til eller i staden for erstatning vi antar at det kjem i staden for erstatning i dei høve det kan ligge til rett for det og brukaren har interesse for å gå inn på ei slik løysing. Utrekningane frå tilskotsregisteret tyder på at pelsdyrbruka som drives i kombinasjon med jordbruk har noko mindre besetningar enn spesialiserte pelsdyrbruk. Spesielt for desse kan tiltaka omfatte:

- a) Spesielle rettigheter som t.d. mjølkekvote ved opphør av pelsdyr tilsvarande som enkelte sauebrukarar får mjølkekvote når dei må slutte med sau pga rovdyr.
- b) Investeringstilskot for alternative produksjonar.

Tildeling av mjølkekvote avheng av at brukaren har interesse for å gå inn for og utvikle den næringa, utvida kvote for dei som driv med mjølk i dag er truleg enklast og mest aktuelt. Det kan omfatte ca. 36 bruk. For sau og ammeku, samt svin og kylling innafor grensene for konsesjonsfri drift, er det ingen slike marknadsbegrensingar i staden må overgang initierast med aktiv bruk av investeringstilskot. Brukarane vil nok vurdere dette individuelt avhengig av situasjonen på staden og lønsemd og andre tilhøve knytt til å gå inn i desse næringane, jamført med pelsdyrnæringa.

Tilskotsregisteret tyder på at dei fleste pelsdyrbruka, 149 av 272, drives utan jordbruksareal. Øvrige oppgaver støttar dette. Utvikling av husdyrdrift på einingar utan areal synes ikkje spesielt hensiktsmessig, men det er mogleg så lenge ein kan anta at brukarane har tilgang på spreieareal til pelsdyra og kan nytte det til andre husdyr. Men anna type verksemd som ikkje krev spreieareal som t.d. industri kan vere vel så aktuelt på denne type areal.

6.4 Omlegging til anna husdyrproduksjon - samanfattende synspunkt

Mesteparten av pelsdyrnæringa drives i område utan vilkår for korndyrking og omlegging til grovfôr-krevjande husdyrproduksjon er mest ynskjeleg landbrukspolitisk sett om areal kan skaffast. I så fall er omlegging til ammeku eller sauehald aktuelt. Sau er mest vanleg på mindre bruk og synes framleis å vere meir lønsamt enn ammeku sjølv om økonomien i ammekuproduksjonen er blitt noko betre dei siste åra. Det spises stadig meir kjøtt i Norge og ammekuproduksjonen har auka i omfang dei siste åra. Det er likevel import av storfekjøtt og det er p.t. problematisk å dekke innanlandsk etterspurnad med norsk produksjon m.a. fordi produksjonen av kalvar frå mjølkeproduksjonsbruk har minka. Total kjøttproduksjon på storfe har minka frå vel 88 tusen tonn i år 2000 til knapt 80 tusen tonn i 2011. Dette tilseier og at ammeku er mest aktuelt av drøvtyggande husdyr. Produksjonen av sauekjøtt har til jamføring vore forholdsvis stabil og variert mellom 23,5 og 26,5 tusen tonn i åra etter 2000. Både ammeku og sau er for tida mindre lønsamt enn m.a. mink så det er ikkje opplagt at brukarane vil godta ei slik omlegging.

Kva som er best av sau og ammeku avheng og av lokale forhold m.a. rovdyrsituasjonen og beitetilhøve elles. Utan rovdyr er sau det mest lønsamme, har ein plage med mindre rovdyrartar som gaupe, jerv og ørn kan truleg ammeku fungere betre. Har ein derimot bjørn eller ulv i området kan også ammeku bli problematisk og spesielle tiltak som t.d. inngjerding av beiteområde kan bli nødvendig. Våre analyser tyder på at det er til saman 9 pelsdyrbruk innafor ulvesona (sjå kart i Ulvesoneutvalget, 2012) og desse bruka har i alt ca 8 100 mink og 1 175 revetisper.

Mjølkeproduksjon er truleg aktuelt berre i spesielle tilfelle, med dagens system vil mjølkeproduksjon kreve at pelsdyrbrukarane får tildelt mjølkekvote. Mest aktuelt kan vere at dei 36 pelsdyrbrukarane som også har kyr kan få tilbod om auka mjølkekvote.

Av kraftfôrkrevande produksjonar er kylling noko betre enn svin i høve til marknadssituasjon, men lokalisering i høve til kyllingslakteri vil vere avgrensande for etablering av kyllingproduksjon i ein del tilfelle. Lønsemda med kyllingproduksjon er truleg noko betre enn mink med dagens prisar for minkskinn og pelsdyrfôr, for svin anslår vi at lønsevna per t er om lag som for mink. Vi antar difor at det kan være lettare å få til frivillige ordningar med etablering av svin eller kylling jamført med sau eller ammeku.

Sjølv om ein legg om til sau eller ammekuproduksjon, kanskje også svin og kylling, vil ein måtte regne med at tilpassingar i form av anna arbeid blir nødvendige, i allefall i ein overgangsperiode. Jobb i offentleg spesielt kommunal sektor, slik som omsorgsarbeid på aldershjem etc. synes mest aktuelt, elles blir det spørsmål om kvalifikasjonar i høve til kva det lokale arbeidslivet kan absorbere av frigjort arbeidskraft. Det er vidare ikkje opplagt at etablering av husdyrproduksjon er det mest hensiktsmessige alternativet dersom pelsdyrverksemd blir nedlagt på bruk uten areal eller på fellesareal, etablering av alternative næringar kan være betre. Men det vil avhenge av lokale tilhøve og interesser til brukaren.

7. SAMANDRAG OG KONKLUSJONAR

Foreliggende utgreiing er grunngjeven i Stortingsmelding nr 9 (2011-2012) «Landbruks- og matpolitikken» (Landbruksdepartementet, 2011) der det framgår at Regjeringa vil foreta ein gjennomgang av pelsdyrnæringa og kome tilbake til Stortinget med orientering om saka. Landbruksdepartementet har difor bedt NILF om å framskaffe ein samlet oversikt med ulike data for pelsdyrnæringa i Norge. Utgreiinga blir då ei slags konsekvensutgreiing av eit slikt vedtak. I denne gjennomgangen ligg at ein må ha eit heilheitleg perspektiv og studere næringa på aggregert nivå.

Det var 118 gardar med mink med til saman 112 tusen minktisper og 188 gardar med rev med til saman knapt 46 tusen revetisper per 1 januar 2012. Talet på gardar med mink har auka med 4 medan tal revegardar har minka med 13 siste året. I høve til situasjonen i 2011 har talet på minktisper auka med ca. 10 000 dyr medan bestanden av rev er praktisk talt uendra. Viktigaste fylket for mink er Rogaland med knapt 67 tusen tisper følgt av Hedmark, Oppland, Telemark, Sogn og Fjordane, Østfold og Nord-Trøndelag med 5-6000 minktisper kvar. I Buskerud, Hordaland, Troms og Finnmark er det ikkje oppdrett av mink. Det er noko forskjell i geografisk utbredelse av mink og rev, mink finnes i stor grad (60%) i sone 1 for BA sentralitet. Her har ein og dei største bruka, 1100-1200 tisper per bruk. Rev finnes mer i BA-sone 3 (50%) og 4 (24%) og lite i sone 5. Bestanden av rev er mellom 210 og 280 tisper per bruk med unntak av sone 5 der det er 127.

Dei fleste pelsdyrbrukarane driv med anten mink eller rev, men 34 av 272 pelsdyrbruk har både mink og rev. Mer viktig enn mink eller rev er om brukaren søkjer om støtte for areal eller andre husdyr. Pelsdyrbrukarar som ikkje har jordbruksareal (149 bruk, 55%) har gjennomgående større einingar, i snitt 330 revetispeiningar (3,3 minktisper= 1 revetispe=1 revetispeenhet). Bruk som driv pelsdyrhold i kombinasjon med jordbruk eller husdyrhold (123 bruk, 45%) har til jamføring ca. 250 revetispeiningar.

Nettoverdien av pelsskinna var ca. 317 millionar i 2011, fordelt på 166 millionar for mink og 151 millionar for rev. Mink har gradvis vorte viktigare sidan årtusenskiftet. Det er tendensar til stigande prisar dei siste tre åra. Ei rekke forhold tilseier lågare prisar, andre tilseier høgare prisar. Økonomisk verdi av næringa er i dag vesentleg mindre enn i dei historisk gode åra på 30-talet (sølvrev) eller 60-talet (mink) og berre tida kan vise om næringa står framfor ein periode med sterk vekst i etterspørsel og prisar.

Vi anslår arbeidsforbruket i primærproduksjonen å ligge på 206 årsverk i 2011 etter gjennomgang og vurdering av ulike kjelder. Drifta er rasjonalisert sterkt dei seinare åra og kvalpetalet per tisper har stige. Næringa brukar kring 1,5 millionar kr årleg til forskning med hovedvekt på dyrevelferd og avl. Det er berre nokre få brukarar som framleis blandar eige pelsdyrfôr mesteparten blir no organisert gjennom 6 samvirkefôrkjølken.

Pelsdyra har ein viktig funksjon som brukarar av avfall frå slakteri, noko over 40% frå fisk og noko under 40% frå husdyr. Avskjær frå mager fisk er viktigast på fiskesida, men det nyttas og ein god del lakseensilasje og avskjær frå feit fisk. På husdyrsida er slakteavfall frå fjørfe viktigast, både her i landet og utanlands, men det er og ein del frå storfe og svin. Det blir truleg meir slikt avfall i takt med

ekspansjon av kyllingproduksjonen og meir filetering av fisk. Slakteviolet som pelsdyra nyttar kan alternativt brukast til kjeledyr eller til gjødsel, fiskeavfall har same bruksområder og kan i tillegg brukast til fisk. Vi har ikkje klarlagt i kva grad det kan skje og kor lang tid det vil ta. Det er og ein del andre bruksområde for både fisk og slakteavfall. Det blandast og inn ein del kraftfôr og vitaminar i pelsdyrfôret, vi anslår at det alternativt kan nyttast til produksjon av mellom 900 og 1 200 tonn svinekjøt årleg.

Vi anslår at arbeidsforbruket med produksjon og distribusjon av pelsdyrfôr ligg på ca. 60 årsverk. Prisane på fôret som oppdrettarane betaler var ca. kr 2,20 per kg siste året (fraktilskot fråtrekt) og samla fôrkostnader ca. 101 millionar kr for produksjon av ca. 46 tusen tonn pelsdyrfôr. Pelsdyrnæringa har dei siste åra fått overført ca. 23,2 millionar kr årleg som refusjon av meirkostnadene med kjøp av kraftfôr til innanlandske prisar og som tilskot til transport av pelsdyrfôr. Rekna per kg våtfôr har transportstøtta utgjort mellom 32 og 50 øre.

Avløysartillegget utgjorde ca. 13 millionar kr i 2011, men brukarane vil få noko meir for andre husdyr om pelsdyra blir borte på grunn av tak for utbetaling per bruk. Vi anslår at spart tilskot blir noko over 12 millionar kr om pelsdyrnæringa ikkje får tilskot til avløyning. På den andre sida vil ein då ikkje få oversyn over tal pelsdyr i landet. Sidan årtusenskiftet har det offentleg årleg bevilga ca. 1,1 millionar kr i investeringstilskot til pelsdyrnæringa. Rentestøtta utgjorde 0,4 millionar i 2011. Samla bevilgning dreier seg om 1,5 millionar kr årleg.

Det materialet vi har for å rekne ut lønsemda i pelsdyrnæringa er spinkelt, men vi anslår at lønsevna per t kan ligge på ca. kr 135 for mink for perioden 2008-10. Dette er truleg på linje med svinehald og litt lågare enn kylling i same perioden, men klart betre enn sau og ammeku som ligg under kr 100 per t. For rev har vi ingen nyare rekneskap, men antar at lønsemda var svakare enn for mink desse åra.

Vi anslår at samla sysselsetjing i primærproduksjon, fôrproduksjon, organisasjonar og tilgrensande næringar til ca. 300 årsverk. Samla verdiskaping er ca. 215 millionar kr vurdert som langsiktig inntening der ein ser bort frå at næringa for tida har gode prisar. Om dette skal erstattast fullt ut med eingongserstatning vil det grovt sett utgjere ca. 5,4 milliardar kr. Om ein avgrensar erstatninga til å gjelde berre sjølve oppdrettet blir noko under 4 milliardar kr. I rapporten er vist døme med utrekning av erstatning til 1000 minktisper og til 500 revetisper med tillegg for fjerning av skur og rydding av farmområde etc.

Det er råd å tilby brukareane investeringar i alternative produksjonar innafor jordbruk. Erstattar ein årsverka til pelsdyra med ammekyr vil ein anslagsvis ha trong for 4 400 ammekyr og avlinga frå 60-65 tusen dekar, med sau vel 26 000 vinterfora sauer og 40-45 tusen dekar og med mjølkekyr ca. 2 350 mjølkekyr og 30-35 tusen dekar. Ammeku er mest arealkrevande i høve til arbeidsinnsats. Det må antas at mesteparten av arealet på pelsdyrbruk, i allefall det som inngår i søknad om produksjonstillegg, er i bruk slik at tala over representerer grove anslag for netto arealbehov. På den andre sida så ser det ut til at spreieareal kan skaffast med det ein sparer ved å slutte med pelsdyr, ca. 17 tusen dekar. Det skulle difor vere råd å basere drifta på utstrakt innkjøp av grovfôr i tillegg til kraftfôr, men det vil uansett vere nødvendig å skaffe beite.

I område utan rovdyr er sau det mest lønsamme, har ein plage med mindre rovdyrartar som gaupe, jerv og ørn kan truleg ammeku fungere betre. Har ein derimot bjørn eller ulv i området kan også ammeku bli problematisk og spesielle tiltak som t.d. inngjerding av beiteområde kan bli nødvendig.

For brukarane med mjølkeproduksjon og pelsdyr, kan en vurdere å tilby ekstra mjølkekvote mot å slutte med pelsdyr, eller er det truleg berre unntaksvis mjølkeproduksjon er aktuelt.

Av kraftfôrkrevande produksjonar er kylling noko betre enn svin i høve til marknadssituasjon, men lokalisering i høve til kyllingslakteri vil vere avgrensande for etablering av kyllingproduksjon i ein del tilfelle. Vi trur ikkje det blir noko stort problem. Lønsemda med kyllingproduksjon er truleg noko betre enn mink med dagens prisar for minkskinn og pelsdyrfôr, for svin anslår vi at lønsevna per t er om lag som for mink. Vi antar difor at det kan være lettare å få til frivillige ordningar med etablering av svin eller kylling jamført med sau eller ammeku.

Sjølv om ein legg om til sau eller ammekuproduksjon, kanskje også svin og kylling, vil ein måtte regne med at tilpassingar i form av anna arbeid blir nødvendige, i allefall i ein overgangsperiode. Jobb i offentleg spesielt kommunal sektor, slik som omsorgsarbeid på aldershjem etc. synes mest aktuelt, elles blir det spørsmål om kvalifikasjonar i høve til kva det lokale arbeidslivet kan absorbere av frigjort arbeidskraft. Det er vidare ikkje opplagt at etablering av husdyrproduksjon er det mest hensiktsmessige alternativet dersom pelsdyrverksemd blir nedlagt på bruk uten areal eller på fellesareal, etablering av alternativ næring kan være betre. Men det vil avhenge av lokale tilhøve og interesser til brukaren.

Avslutningsvis vil vi peike på flytting av pelsdyrnæringa ut av landet som ei mogleg tilpassing for utøvarane om haldningar til pels og antipelskampanjar vanskeleggjer vidare drift her i landet. Det finst mange døme på oppbygging av lønsam verksemd basert på brukt utstyr og låge kostnader og lite offentlege tilskot. Flytting til dei baltiske landa, Russland og Polen synes mest nærliggande. Vurdert ut frå arbeidslønningar ser vi ikkje bort frå at det kan skje sjølv om det ikkje blir forbod mot pelsdyroppdrett her i landet.

8. LITTERATUR

Asheim, L. J. 1990: Økonomien i pelsdyrnæringa. NILF Forskningsmelding A-013-90.

BFJ, 2011: Totalkalkylen for jordbruket – jordbrukets totalregnskap 2009 og 2010 og budsjett for 2011. Totale inntekter, kostnader og vederlag til arbeid og egenkapital i jordbruket. Avgitt i 2011

CE Delft, 2008: Peer review of LEI report on restructuring mink farming. Delft, December 2008. Drawn up by M. H. Korteland and S. M. de Bruyn.

Hegrenes, A. 2010: Produktivitetsutvikling i norsk jordbruk 1990–2009. Analyse basert på jordbrukets totalregnskap. NILF notat 2010 – 14.

Hovland, I. 2008: Pelsdyrholdet i Norge, utvalgte emner. NILF notat 2008-18.

IFTF (2003): International Fur Trade Federation. (20 The Socio-Economic Impact of International Fur Farming. <http://www.hkff.org/en/furfacts/pdf/socialeconomicimpact.pdf>

Jerven, M. 1984: Arbeidsforbruket i Jordbruket. Norges landbruksøkonomiske institutt. F-277-84.

LEI, 2007: Restructuring of mink farming in the Netherlands. Agricultural Economics Research Institute (LEI-Wageningen UR), the Netherlands.

NILF, 2011: Driftsgranskingar i jord- og skogbruket. Rekneskapsresultate 2010. Årleg publikasjon.

NILF, 2011a: Handbok for driftsplanlegging 2011/2012. Årleg publikasjon.

Oslo Economics 2012: Pelsdyrnæringen: Økonomisk betydning. Rapport utarbeidet for Norges Pelsdyrslag, Februar 2012.

Rådet for dyreetikk (2000) Pelsdyrskrottat til Pelsdyrfôr. En vurdering avgitt i desember 1999, revidert utgave juni 2000. <http://www.radetfordyreetikk.no/1999/12/pelsdyrskrotter-til-pelsdyrfor/> Oktober 2012.

Sjelmo, O. 2006: Verdiskaping og sysselseting i pelsdyrnæringen i Sør-Trøndelag. NILF notat 2006-16.

Stornes, O. K, og L. J. Asheim 2012: Økonomien i ammekuproduksjonen. *Tyrmagasinet nr 1, 2012*.

Ulvesoneutvalget, 2012. Rapport til Miljøverndepartementet – "Evaluering av ulvesona". Oktober 2012. Sekretariat: Fylkesmannen i Hedmark (Thomas Olstad og Hilde Smedstad).

Videncenteret for landbruk (2010): Håndbog til driftsplanlægning 2010. Landbrugsforlaget, København. ISSN: 0419 – 9936.